

משורר הנקמה

גדולה נקמה שנתנה בין שתי אומות שנאמר אל נקמות ה'.

א

בין תורות הכוב על היהדות שצדו בעשרות השנים האחרונות ושמטוכן גדל אותו. "מוסר היהדות", התובע מע" מנו להיות שלא ככל הגויים ולוותר על החיים הארציים לשם איזה אידיאל לא נודע והעודה לא מובנת, — בין תורות אלו הלך ונשתרש גם היחס השלילי אל הנקמה. יחד עם טשטוש כמה תכונות אנושיות כלליות מנסים לטשטש את רגש הנקמה, שחי בכל עם טבעי ושהיה מפעם גם בעמנו כחד ייתנו חיים נורמליים. ספר הספרים שלנו אינו כלל ספר האהבה, הסליחה והמחיר לה בלבד, כי אם גם ספר הגמול והנקם. החל משמעון ולוי הנוקמים את נקמת דינה אחותם, עד לדוד מלך ישראל וצוואתו המפעפעת נקם ועד לשירת "על נהרות בבל", המסתיימת בקריאת הנקם האיומה: "אשרי שיאחו ונפץ את עולליך אל הסלע".

הגלות הארוכה החלישה בעם את התכונות הראשוניות, הטבעיות שבו ויחד עם זה נוצר הטיפוס של "תולעת יעקב", של היהודי שאינו יודע נקמה מהי, היהודי שההבלגה היא בשבילו הדרגה העליונה של גבורה.

רק בדרום רוסיה, בערבות אוקריינה, במקום שצמחה יהדות פשוטה, בע" לת אינסטינקטים טבעיים ונטיות בריאות, רק שם גדל ועלה המשורר של היהודי הקדמון, המשורר אשר בחפוש אחרי מוצאו אינו מתעכב ליד דורות הקדושים, מקדשי השם בגבורתם הפ" סיבית, ועל השאלה "מי אתם דמי רות" חיים בי" הריהו נתון את התשובה: דם כובשי כנען דמי הוא, קולח ואינו נת.

שור קורא לי השיר העז, מנגינת דם ואש וכבשו ארץ בחזקת יד ונאחזתם בה, ובניתם בנין עד לדור, הקם לכם, הבא!

השקפת עולמו של טשרניחובסקי אינה פרי קוניונקטורה פוליטית ידועה, תוצאה של אפורטוניזם הפכפך. לפני

כהמשים שנה, באחד משיריו הראשון נים, מתפרצת מלבו הקריאה: חרבי! אי חרבי, אי חרב נוקמת? חרבי לי תנו, על אויבי אצריח! — אחשוף ימין עוזי ולצרי אוכיח, חרב גאותי מדמם אשכירה, — עבד עבדים היות כבר הסכנתי, ונחה דרור נפשי, נשיתי כל טוב. ואם נדפדף בשיריו נראה כי הוא מעריץ היופי והנשגב, שא"ת לא יכול את מצב עמו הנדכא, המושפל, וכי עטו קודש למלחמה למען החזרת הער"ך העצמי, ערך האדם שבו ליהודי הגיטו.

בשנת 1896, עוד לפני היות הצירי בות המדינית, הוא כותב את הפנטסיה "בליל חנוכה", שבה הוא מעלה על הכתב את הרהורי לזכר החשמונאים. כעין רגש בושה מציף את נפשו לזכר האבות אשר מתו עטופי הוד גבורה, "החרב בכף — במלחמה גועזו", וב"מותם קו אבות אלה לדורות הבאים, "החרב בכף ינקמו דמנו", ועם נס ציון יקומו לקרב. האולם למראה המר ציאות מתפרצת צעקת אכזבה ויאוש: הלאלה קוינו? עם חופש לא יבן, גוי ברול אויקיו בל יחוש ולאבן בו ידו כבר הסכין ולא יחוש, הוא שאגו,

גוי יד מכהו אך ישק, יתחנן... כי יש לעמנו חרב גאה, ויש לו בקורותיו מסורת של גבורה וחיי כבוד. ואולם העם הזניח אותם דוקה, משכיה אותם מלבו ומשתדל להסתגל ליען המצולה ולעקור מלבו את שאיפת המרד, את תאות הנקמה.

פרעות אינן עושות רושם מיוחד על טשרניחובסקי. וכי לאיזה יחס אפי" שר לצפות כלפי עם אכול רקבון, הבר גד במסרתו, השוכח את גבוריו וקני" איו, המעריץ את מנהיגיו רק כל עוד ההצלחה מאירה להם פנים, והנהו הראשון לבגוד בהם בשעת כשלון? ביאליק פרץ בצעקת-הזעם שלו אחרי הפוגרום בקייסנוב, ואולם טשרניחובסקי נשאר "שקט" אותה שעה. עוד שנה קודם הביע את דעתו על נושא זה. דעתו לא נשתנתה, כי בכוח ההג"ר יון "הגויי" כתב שנה לפני זוועת קר" שינוב את "ברוך ממגנצה", זה היה"ר די היוצא מהגטו ומגיב, מפני שכולו מלא אינסטינקטים טבעיים — אולי פראיים, — אבל אנושיים, ראשוניים, כפי שישנם לכל עם בריא, שלא סגר עצמו בד' אמות של אונאה וגניבת דעת עצמו. ברוך אינו מתגר בצרותיו, אינו פושט יד, אינו מתנה. הוא נוקם — באכזריות — את נקמת אשתו וב" נותיו, את נקמת ביתו השדוד, את נקמת האדם שהושפל בו. הוא נותן דרור לרגשותיו הראשוניים, ובנקמת זעמו הופך לו מראה השריפה שהצית לשמחה והרגעה. קשה להכיר בברוך באותה שעה נצר מ"הרחמים בני רח" מנים". יש בו יותר משום התגלמות של אותה שירת הנקמה על בת-יבל.

ביאליק, חניך בית המדרש ופּלפּול, שר אחרי הפרעות: "נקמה כזאת נקמת דם ילד קטן, עוד לא ברא הש"טן". ואילו טשרניחובסקי, חניך הע"ר רבה והמרחב, שר לפני הפרעות: ונקמנו מעינות דמע, נקום ימי דמים, חרפת בנות, נשים גענות, פגרי עולי ימים, ונקמנו קדשינו, כל שטמאא ידם. — ונקמנו שנאת עולם, שמנו זה המנואץ ואת נפשנו זהמה רגלי גאות רועץ!

אכן, ב"ברוך ממגנצה" הננו מרגיז שים את נשיבת הרוח של כובשי כנען על בסערה... ועוד פעם היה המשורר עד לפרי עות. לשמעון ולוי האחים הנוקמים הוא שולח את ברכתו: ירבן כמוהם ביעקב, בכל תפוצות ישראל. ברוך אלהים חילם ופועל ידם תרצה.

(פרשת דינה) אכן, זהו תשובתו של משוררנו לפרעות. יללה ובכי. מספד וצדוק הדין — אלה נאים לאשה רפת אונים, ואר לם הגבר שאגה לו... לכשתתפרץ תזדעזע האדמה, ונמקו מוסדי עולם מני שאגת הנקמה.

ד חמשים שנות שירתו של טשרניחובסקי הם חג לכל מי שיקרה לו התרבות העברית. ואולם גדול החג שבעתים ללוחמים להתחדשותו של האדם מישראל. כי יובל שנים זה הוא יובל של קרב נגד הגלות וירושתה, נגד הגיטו והשפעתה, למען העברי החדש, העברי המחודש, הנושא בקר" בו את דם שמעון ולוי שומרי כבוד אחותם, דם יהושע כובש כנען, דם בר כוכבא, אשר ברגע צאת נשמתו מצוה לדורות את תורת החיים: אשר לא יכול לחיות כבן חורין מות בן חורין...

לפני חמשים שנה, בשנה הראשון נה לעבודתו הספרותית, שר המשורר את שיר האמונה באדם, בלאום, בע" תיד, בחופש, ביופי ובנשגב. בתוך עולם עתידי זה ראה המשורר בחזונו ישוב יפרח אז גם עמי, ובארץ יקום דור, ברזל כבליו יוסר מנו, עין בעין יראה אור. (אני מאמין)

מי יתן ויזכה שאול טשרניחובסקי לראות בעיניו עולם זה של צדק ויר שר, שבו ירכוש לו מקום גם עם העבר רים, העם שלחשולו עמל כל השנים והקדיש את חייו. ירושלים, כסלו תש"ג.